

Балтазюк І.В.

студент,

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

СИМВОЛІЧНО-ІНТУЇТИВНЕ СВІТОБАЧЕННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ХУДОЖНЮ ТВОРЧІСТЬ МИТЦЯ

Символізм та інтуїція – це категорії, які приваблюють своєю невичерпністю і потенціалом нових можливостей. Розгляд внутрішнього змісту і значення символічного відображення реальності поряд з інтуїтивним способом вираження дозволяє дослідити вплив цих понять на художню творчість. Проте, символічне світобачення митця на інтуїтивному рівні ще не повністю розкрито і потребує додаткового аналізу.

Із плином часу категорія символу стала однією з центральних у німецькій ідеалістичній філософії. Велика заслуга в цьому належить І. Канту, який вважається основоположником філософії символічних форм. Значної уваги також заслуговує «глибинна психологія» К. Г. Юнга, а саме, його теорія «колективного несвідомого», що дала науці поняття «архетип».

Символ як філософська категорія досліджувався вітчизняними і зарубіжними вченими: С. Аверінцевим, О. Лосєвим, Ю. Лотманом, М. Мамардашвілі, В. Топоровим, С. Бейном, М. Еліаде, Е. Кассіером, М. Фоссом. Герменевтичний підхід до аналізу символу в світлі філософсько-антропологічного знання розвивали Д. Гірц, Г. Г. Гадамер, Т. Боас. Проблемою інтерпретації символу цікавилися Д. Рассмусен, П. Рікер, М. Еліас. Розгляд символу як основного елементу соціальних взаємодій і соціальної реальності представлений у працях С. Кримського, О. Кирилюка, Т. Парсонса, А. Шютца, Н. Еліаса.

Ідеї інтуїтивізму представлено у доробку М. Бердяєва, Ф. Белінського, В. Асмуса, І. Канта, А. Шопенгауера, Ф. Шеллінга, А. Бергсона, Р. Брауна, Р. Лаккока та ін.

Метою нашого дослідження є переосмислення теоретичних концепцій «символ» та «інтуїція» як головних рушійних сил творчості; розгляд внутрішнього змісту і значення символічного світобачення разом з інтуїтивним способом вираження; пошук глибинних значень символічно-інтуїтивного способу вираження як основоположних інструментів митця.

Людина, на відміну від інших живих істот, живе у світі символів, нею самою створених. Вивчаючи людську природу, С. Лангер говорив про потребу в символізації, адже мислення є символічним процесом [2, с. 42].

З історичного минулого спостерігаємо присутність символізму в творах живопису. Зі знаковими символами, наприклад, тісно пов'язане мистецтво Стародавнього Єгипту і Трипільської культури [5]. Трипільська символіка має сакральний характер і налічує не менше 300 окремих знаків та блоків, розуміння яких важливе для пошуків першоджерел української нації та мистецтва.

Християнські символи займають важливе місце в настінному живописі – фресках. Символічним є і мистецтво майстрів епохи Відродження (С. Ботічеллі, Л. да Вінчі, А. Дюрер, І. Босх, П. Брейгель). Символізм також прочитується в містичних роботах художників бароко і романтизму (Ф. Гойя).

Риси символізму можна прослідкувати у творчості найрізноманітніших майстрів – від Пюві де Шавана, Г. Моро, О. Редона і прерафаелітів до постімпресіоністів (П. Гоген, В. Ван Гог, група «Набі»), художника М. Врубеля, а також майстрів модерна, які намагались форму наповнити змістом і віднайти «незмінну» символіку кольору (Г. Клімт). Основуючись на живописній системі так

званого синтетизму, узагальнюючи і спрощуючи форми і лінії, ритмічно розміщуючи великі кольорові площини, вдаючись до чіткої контурної лінії, вони прагнули втілити символи в самому характері пластичної форми [8].

У всьому земному символісти вбачали щось своє – високе і незбагненне. Вважали що є лише одна мета символізму – це «натякнути» на предмет, але не називати його. Саме мистецтво натяку і створює символ. Символ є пошуком нової реальності. Він є найдосконалішим втіленням ідеї митця та несе в собі позачасові, вічні сенси. Символісти стверджували, що людське сприйняття світу недосконале. Його можна збагнути лише емоційно чи інтуїтивно.

Людина сприймає світ через свідомість, а з допомогою мислення створює цілісну картину. На принципах символічного світобачення базується творчий метод художника. Л. Бенуас пише про те, що символ є «елементом-містком», що дозволяє навести лад у мисленні [3, с. 5].

За концепцією українського філософа А.К. Шевченка, реципієнт зазнає примусового впливу образно-символічної системи твору, потрапляє в його «силове поле», що примушує реципієнта переживати такі життєві ситуації, яких він не знав у своєму повсякденному житті, «для розв'язання своїх одвічних смисложиттєвих проблем...» [4, с. 99–100].

Все те, що ми розуміємо як «суб'єктивні образи об'єктивної реальності» є символи-ієрогліфи, умовні знаки цієї реальності. Проте справжнє значення символу є прихованим. Символ вкорінений у несвідомому. Джерело символізму – власне бачення, митець творить власний художній світ, до якого дійшов інтуїтивно. У кожній окремій картині символ є центром, довкола якого групуються інші елементи [7].

На думку французького філософа Анрі Бергсона, інтуїції належить визначальна роль в науковому та художньому пізнанні світу. Інтуїція не зазнає впливу ззовні, не залучає ніяких форм логічного мислення, а тому найкраще здатна до опанування внутрішнього змісту речей [1]. Інтуїція – це не те, що ти бачиш, а те, що відчуваєш. За Платоном, інтуїція є чуттєвим сприйманням ідей, а пізнання – зануренням у себе, в глибини своєї суб'єктивності.

А. Бергсон вважав, що художник належить до тих «досконалих істот», які все пізнають інтуїтивно, охоплюючи світ найбільш універсально. Художник змушує нас бачити те, що ми зазвичай не помічаємо, проникаючи у світ глибше, ніж звичайна людина. Інтуїція дозволяє знайти ще не доведені наукою ідеї, котрі володіють потенційною силою. Інтуїтивне бачення охоплює весь процес творчості – від першої іскри задуму до кінцевого результату. В інтуїції ключ до самопізнання.

Для творчої особистості стрижнем усього процесу є внутрішнє відчуття істини. Пізнати ту єдину, вірну ідею під силу, на наш погляд, лише підсвідомому вибору, шляхом виходу за межі існуючих прийомів пізнання, проникнення у невідоме. Досягнення творчої істини без інтуїції неможливе. Творчість і є інтуїція.

Найяскравішим представником українського символічно-інтуїтивного мислення є Марія Приймаченко. У її картинах знаходять втілення ще язичницькі образи фантастичних чудовиськ і птахів. Процес її творчості являє собою феномен дивовижного сплаву конкретного мислення, інтуїції, фантазії і підсвідомого, коли виходять у світ небувалі, часом химерні образи, вигадливі декоративні композиції, які щедро випромінюють енергію доброти й наївного зачудування світом [6].

Символ передає не об'єктивну сутність явища, а власне індивідуальне уявлення творця про світ, символічне вираження спонтанного інтуїтивного відчуття, що символізує ідею. Власне, коли символ стає головним серед усіх зображувальних засобів, можна говорити про символістський стиль у творі, у творчості взагалі [8].

Важливою тенденцією сучасного світу є перехід від інтелектуального пізнання до інтуїтивного. Викладачі Лондонського політехнічного інституту Р. Браун і Р. Лаккок

відзначають, що «відкриття найчастіше відбуваються, коли мозок перебуває в розслабленому стані й не зосереджений на тій чи тій технічній проблемі...» [7, с. 694].

Митці нової генерації не хочуть бути під владою дійсності. Вони прагнуть самі створювати твори, наповнюючи їх внутрішнім змістом власної мови. Унаслідок цього виникають певні труднощі у сприйнятті нового мистецтва. Потрібно виховувати у глядача чутливість до емоційного вираження, до суто колористичного впливу, звільненого від оповідних функцій. На перший план виходить співтворчість автора і глядача, комунікація між суб'єктами мистецтва.

Те, що раніше вважалося «змістом», свідченням про реальність [1], замінюється дослідженням необхідності власного символічно-інтуїтивного відгуку на сучасний стан – ситуацію у світі, прагнення до свободи в умовах загрозливого сучасного світу.

Отже, для творчої особистості внутрішнє сприймання дійсності має першочергове значення в процесі творення. Символічно-інтуїтивне світобачення митця – це своєрідне занурення у світ авторських фантазій, зародження ідеї як вихід за межі існуючих прийомів пізнання, проникнення у невідоме. За допомогою символів митець створює власний неповторний світ, залучаючи глядача стати його частиною. Привабливість цього світу залежить від глибини інтелекту художника, його життєвого досвіду і моралі. Розкрити єдність чуттєвої, символічної і раціональної сторони образу, шляхи його втілення – означає зрозуміти істотні особливості творчого процесу.

Список використаних джерел:

1. Естетичний аналіз мистецтва ХХ ст. [Електронний ресурс]. Естетика: навч. посібник; під ред. Л. В. Анучина, О. В. Уманець. – Харків : «Право» – 2010. – Режим доступу: <http://uristinfo.net/uchebnye-materialy/279-estetika--za-red-iv-anuchinoyi-ov-umanets-/8779-estetichnij-analiz-mistetstva-hh-st.html>
2. Лангер С. Философия в новом ключе. Исследование символики разума, ритуала и искусства / С/ Кfyuth. – Москва: Республика, 2000.
3. Бенуас Л. Знаки, символы и мифы [Текст] / Л. Бенуас. – М. : АТС, 2006.
4. Шевченко А.К. Проблема понимания в эстетике / А.К. Шевченко. – К.: Наукова думка, 1989.
5. Якубова Л.С. Колиска прадавньої цивілізації : шляхами Трипільської культури // Інформаційно-бібліографічний дайджест [Електронний ресурс]. – Червень 2013 року. – Режим доступу: https://cibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/nar1309_trypil.doc
6. Дробот А.О. Взаємозв'язки творчих принципів народних майстринь: Ганни Собачко, Марії Приймаченко і Григорія Синиці в процесі створення сучасного національного мистецтва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=12548&chapter=1>
7. Brown R.A. Dreams, daydreams and discovery / R.A. Brown, R.G. Luckcook. – Jour, of chem. education, 1978, vol. 55, № 11. – P. 694–696.
8. Символисты. Les Symbolistes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nevsepic.com.ua/art-i-risovanaya-grafika/8595-simvolisty-xviii-xxe-les-symbolistes-227-rabot.html>